

Sveriges Advokatsamfund
Advokatdagarna den 5-6 november 2015
Stockholm

Advokatens roll i arbetet för rättsstaten och mänskliga rättigheter

Hans Corell

Varmt tack för inbjudan att medverka vid årets Advokatdagar!

Det ämne som jag inbjudits att tala över – *Advokatens roll i arbetet för rättsstaten och mänskliga rättigheter* – är viktigt. Vad jag vill bidra med idag är inte någon akademisk betraktelse. Det blir i stället mycket personliga reflektioner från en praktiker med fast förankring både i det svenska rättssystemet och i det internationella.

När man vill påverka och övertyga är det viktigt att se framåt. Men lika viktigt är det att ha ett öga i backspegeln. Låt mig mycket kort få redogöra för vad jag här menar med backspegeln – detta som en förklaring till varför jag med åren blivit alltmera övertygad om att just advokaten har en särskilt betydelsefull roll när det gäller arbetet för rättsstaten och mänskliga rättigheter.

Om en månad är det exakt 53 år sedan jag började sitta ting. Det var i december 1962 i Norra och Södra Vedbo domsagas häradsrätt i Eksjö. Ett första intryck som följt mig hela livet var det allvar som de äldre domarna visade i sin dagliga gärning. Särskilt minns jag fastighetsrätten. En av de första uppgifterna var ju att vara inskrivningsdomare. Genom mina kontakter med advokaterna fick jag också en uppfattning om deras roll i rättssystemet. Som tingsnotarie var jag dessutom ordförande i stadens hyresnämnd och vice auditör hos cheferna för I 12 och Ing 2, stadens två regementen.

Sedan blev det två år i Jönköping som fiskal i Göta hovrätt. En fin skola. Man sattes på prov. Bland annat fick man alltid säga sin mening innan hovrättens ledamöter överlade och fattade beslut i det mål eller ärende som man var ansvarig för.

Den 1 januari 1968 blev jag domare – tingsfiskal – i Västerviks tingsrätt. Det skulle bli något över fyra år. Jag var samtidigt vice ordförande och sekreterare i Övervakningsnämnden. Det innebar bland annat kontakter med fångarna på Västerviksanstalten, på den tiden ett av Sveriges strängaste fängelser – en interneringsanstalt. I staden fanns också ett sinnessjukhus med fast paviljong. De tvångsintagna lydde under Utskrivningsnämnden där jag också var vice ordförande. Tiden i Västervik blev alltså en mycket god skola för en ung jurist.

Den 1 januari 1972 skulle den nya Jordabalken träda ikraft. Jag blev ombedd att ingå i ett av de sex lärlagen – en rådman och en fiskal i varje – som under år 1971 reste landet runt och utbildade folket på domstolarna inför ikraftträdandet. Det ledde till att jag redan som fiskal rekryterades till Justitiedepartementet i mars 1972. Mitt första uppdrag där var att skriva lagen om inskrivningsregister. Den skulle reglera datoriseringen av domstolarnas fastighetsböcker med lagfarter och inteckningar och lantmäteriets och städernas fastighetsregister. Det är detta system som används i vårt land idag.

Så skulle jag adjungera i hovrätten för att bli assessor. Jag hade familjen i Stockholm och fick därför adjungera i Svea hovrätt på ett villkor: att jag tjänstgjorde på den avdelning som var Vattenöverdomstolen. Det var ett privilegium att plötsligt få stifta bekantskap med ett för mig helt nytt område: vattenrätten.

Sedan blev det mera lagstiftningsarbete. Bland annat utarbetade jag tillsammans med Göran Regner, Sigurd Heuman och Olof Egerstedt förslaget till vad som skulle bli 1980 års sekretesslag. Det finns inte en offentlig verksamhet som inte någon av oss fyra under detta arbete granskade i detalj. Att den offentliga förvaltningen var så mångfacetterad och komplicerad var en viktig lärdom. Vi var en ödmjuk samling när det hela var klart. Denna insikt var ovärderlig som bakgrund när jag senare i livet diskuterat rättsstatsfrågor med kolleger i utvecklingsländer.

Sedan var jag rättschef i Justitiedepartementet i tre år och därefter i Utrikesdepartementet i nio år. Under den tiden var jag under åren 1983-1994 regeringens ombud inför Europadomstolen för mänskliga rättigheter. Tillsammans med övriga medlemmar i Europarådet lyder ju Sverige under Europadomstolens domsmakt. Detta uppdrag var oerhört lärorikt. En reflektion: det var stor skillnad på kvaliteten i processföringen när klaganden, alltså statens motpart, företräddes av en advokat.

Ett förlorat mål i Europadomstolen togs mycket allvarligt av regeringen. På den tiden föredrogs detta vid ett regeringssammanträde. Varför förlorade Sverige målet? Högsta Domstolen, Regeringsrätten, Regeringen eller något annat högt organ hade ju fattat det beslut som underkänts i Strasbourg. Alla nationella rättsmedel måste nämligen vara uttömda innan klaganden får vända sig till Europadomstolen. Och dessa högsta organ måste ju ha tillämpat lagen korrekt. Alltså var det lagen det var fel på. Det betydde att regeringen ibland fick föreslå lagändringar. Som exempel kan nämnas Rättsprövningslagen.

En lärorik erfarenhet från tiden i UD var när jag av den Europeiska säkerhetskonferensen (ESK) utsågs till krigsförbrytarrapportör i före detta Jugoslavien åren 1992-93. Mina två medrapportörer och jag lade fram det första förslaget till en stadga för det som skulle bli Jugoslaviens tribunalen.

Mina tio år som rättschef i Förenta Nationerna 1994-2004 var oerhört intressanta. Det var en dynamisk tid efter Berlinmurens fall. Den gemensamma nämnaren i arbetet blev behovet av rättsstaten både nationellt och internationellt. Kofi Annan var mycket engagerad i detta, och som ni vet vände han sig också till näringslivet. År 1999 lanserade han *The Global Compact*.¹ Och nu har vi ju också *The United Nations Guiding Principles on Business and Human Rights*.² Här har bolags- och affärsjuristerna en särskild roll att spela.

Under den här tiden trädde FN:s havsrättskonvention i kraft.³ På Rättsavdelningen fick vi i uppdrag att organisera konventionens tre organ: Havsbottenmyndigheten, Havsrättstribunalen och Kontinentalsockelkommissionen. Samtidigt var vi med om att inrätta Jugoslavien- och Rwandatribunalerna. Romstadgan om den Internationella brottmålsdomstolen antogs år 1998

---

¹ Se <https://www.unglobalcompact.org/>.

² Se http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf.

³ Se <http://www.un.org/Depts/los/index.htm>.

och trädde ikraft år 2002.⁴ Särskilda brottmålsdomstolar inrättades i Sierra Leone och Kambodja. Också här hade Rättsavdelningen en central roll.

Mot bakgrund av erfarenheterna från den här resan – från ett mål eller ärende i en svensk landsortsdomsaga till ärenden inför FN:s Generalförsamling eller Säkerhetsråd – är det min bestämda uppfattning att arbetet för rättsstaten och mänskliga rättigheter måste ses i ett globalt perspektiv.

Läxorna från första och andra världskriegen ledde till att Förenta Nationerna bildades. Bland de första dokument som FN producerade finner vi Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna. Den antogs genom en resolution av Generalförsamlingen den 10 december 1948.⁵ I deklarationens ingress finner vi följande:

Eftersom det är väsentligt för att människorna inte som en sista utväg skall tvingas att tillgripa uppror mot tyranni och förtryck att de mänskliga rättigheterna skyddas genom rättsstatens principer

En resolution av Generalförsamlingen är inte bindande på samma sätt som internationella avtal. När förklaringen antogs betraktades den som s.k. ”soft law”. Mot bakgrund av den utveckling som ägt rum sedan den antogs kan man emellertid i dag hävda att förklaringen gäller som internationell sedvanerätt. Det betyder att den är bindande för alla stater.

Förklaringen gav upphov till ett fortsatt arbete för att kodifiera reglerna om mänskliga rättigheter. Det ledde till att man inom FN år 1966 antog två grundläggande konventioner på området: Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter⁶ samt Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.⁷ Dessa konventioner trädde i kraft år 1976 och har idag 164, respektive 168 parter. Jämför med antalet medlemmar i FN som är 193.

I Europa gick utvecklingen som ni vet snabbare. Redan år 1950 antogs en europeisk konvention om mänskliga rättigheter.⁸ Sedan år 1995 gäller den som svensk lag enligt lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Att reglerna om de mänskliga rättigheterna respekteras är ett grundläggande element i rättsstaten. I diskussionen definieras rättsstaten på olika sätt. Jag brukar använda en enkel och kortfattad definition i fyra delar: (1) demokrati; (2) ordentlig lagstiftning som respekterar internationella normer för mänskliga rättigheter; (3) de institutioner som behövs för att tillämpa denna lagstiftning, däribland oberoende och opartiska domstolar; och (4) personer med den integritet och kunskap som krävs för att administrera dessa institutioner.

---

⁴ Se https://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/official%20journal/Pages/rome%20statute.aspx.

⁵ Se <http://www.fn.se/PageFiles/7177/Allmanforklaringomdemanskligarattigheterna.pdf>.

⁶ Se

http://www.manskligarattigheter.se/dynamaster/file_archive/060505/44fcfb237283ba3a391609d394755c60/Konventionen%20om%20ek%20soc%20och%20kult%20r%e4ttigheter.pdf.

⁷ Se

http://www.manskligarattigheter.se/dynamaster/file_archive/060505/fa60247e4d4729d44afe2354639c316/Konventionen%20om%20medb%20och%20pol%20r%e4ttigheter.pdf.

⁸ Se http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SWE.pdf.

Det är i detta sammanhang som advokaterna kommer in i bilden. Här ser jag framåt särskilt mot bakgrund av mina erfarenheter på det internationella planet och inte minst mitt engagemang i International Bar Association (IBA)⁹ efter min pensionering från offentlig tjänst år 2004. Advokaterna har en central roll i länder där man försöker bygga rättsstaten. Vi har haft flera hundra år på oss sedan landskapslagarnas tid att bygga det vi har i dag. Men ett sådant bygge blir egentligen aldrig färdigt. Rättsstaten måste ständigt försvaras. Och här har fria och oberoende advokater en nyckelroll. Fria och självständiga advokatsamfund är absolut nödvändiga i samhällen som vill kalla sig rättsstater.

Denna roll är också av avgörande betydelse i länder som reser sig ur förtryck och diktatur. Det är intressant att notera att en av de fyra organisationer i Tunisien som i år fick Nobels fredspris är landets advokatsamfund. Det är också mot denna bakgrund man skall se IBA:s arbete med att bistå länder som Afghanistan och Burma med att skapa fria och oberoende advokatsamfund.

Som Co-Chair i styrelsen för IBA:s Human Rights Institute¹⁰ ser jag hur man i länder med totalitära regimer antingen försöker skaffa sig kontroll över advokatsamfundet. Eller trakasserar man eller spärrar man in advokater som utför sitt arbete enligt gällande rättsliga och etiska regler.

Det är mot denna bakgrund viktigt att advokater har god kännedom inte bara om de regler som gäller skyddet för mänskliga rättigheter utan också om de instrument som ställer krav på att det måste finnas oberoende jurister i en rättsstat.

Jurister har nämligen ett stort ansvar när det gäller att upprätthålla rättsstatens principer på både nationell och internationell nivå. Detta gäller särskilt fria och oberoende advokater. Här måste också det globala perspektivet tas med i bilden. Rättsstaten är nämligen en förutsättning för internationell fred och säkerhet. Om man ser på konflikter runt om i världen och går till de bakomliggande orsakerna, är svaret alltid detsamma: demokratin och rättsstaten saknas.

Rättsstaten måste utvecklas från gräsrotsnivån i alla samhällen. Det är en fråga om utbildning, och advokater har en viktig roll att spela här. Framför allt är det viktigt att se till att politiker, och särskilt de som sitter i ländernas lagstiftande församlingar, har en klar uppfattning om sin roll när det gäller att upprätthålla rättsstatens principer.

Här vill jag gärna hänvisa till en kortfattad handledning för politiker om rättsstaten. På originalspråket heter den *Rule of Law – A guide for politicians*.¹¹ Den är på cirka 40 sidor och finns tillgänglig på nätet utan kostnad på 20 språk. Använd den gärna! Och framför allt: dra politikernas uppmärksamhet till den där ni är verksamma.

För att kunna utbilda är det viktigt att vara medveten om de regler som gäller – i synnerhet regler som utvecklats på internationell nivå. Jag har redan talat om de grundläggande reglerna. Ytterligare konventioner finns, men dem går jag inte in på här.

---

⁹ Se <http://www.ibanet.org/>.

¹⁰ Se <http://www.ibanet.org/IBAHRI.aspx>.

¹¹ Se <http://rwi.lu.se/what-we-do/academic-activities/rule-of-law-a-guide-for-politicians-2/>.

I stället vill jag nämna fem dokument som innehåller principer som är av stor betydelse i ett rättsstatligt sammanhang. Det gjorde jag också då jag vid en konferens i Teheran den 26 juli 2015 talade inför medlemmar i de iranska advokatsamfundens union om advokatsamfundens roll för att främja rättsstaten.¹² Detta material kan användas både för att försvara advokaters rättigheter och för utbildningsinsatser. De fem dokumenten är:

- *The United Nations Basic Principles on the Independence of the Judiciary.*¹³
- *The United Nations Basic Principles on the Role of Lawyers.*¹⁴
- *The Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power.*¹⁵
- *The United Nations Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment.*¹⁶
- *The Bangalore Principles of Judicial Conduct.*¹⁷

När det gäller de två förstnämnda dokumenten vill jag gärna hänvisa till Anne Rambergs utmärkta ledare i Advokaten Nummer 7 i år.

Här kan också nämnas det material som tillhandahålls av FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter.¹⁸

Något som bör uppmuntras i detta sammanhang är kontakter mellan nationella advokatsamfund och lärare i samhällskunskap. Hur ser läromedlen ut som används på olika nivåer i skolan? Hur förklaras rättsstaten här?

Ett verktyg som är mycket användbart när det gäller att se var ens land befinner sig i rättsstatligt hänseende är *World Rule of Law Index* som utvecklats av World Justice Project.¹⁹ Detta index, inklusive de iögonfallande spindeldiagrammen, är ett viktigt hjälpmedel för att se var behovet av reformer och förbättringar är som störst.

Inte minst utvecklingen under senare år visar att mycket stora insatser är nödvändiga här. Vad som är absolut nödvändigt är att de västliga demokratierna föregår med gott exempel. Men här brister det tyvärr. I FN har Generalförsamlingen gjort mycket bestämda uttalanden om

---

¹² Se <http://www.havc.se/res/SelectedMaterial/20150726thebarandtheruleoflaw.pdf>.

¹³ Adopted by the Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders held at Milan from 26 August to 6 September 1985 and endorsed by General Assembly resolutions 40/32 of 29 November 1985 and 40/146 of 13 December 1985. Se <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/IndependenceJudiciary.aspx>.

¹⁴ Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders held at Havana, Cuba, from 27 August to 7 September 1990. Se <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RoleOfLawyers.aspx>.

¹⁵ Adopted by General Assembly resolution 40/34 of 29 November 1985. Se <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/VictimsOfCrimeAndAbuseOfPower.aspx>.

¹⁶ Adopted by General Assembly resolution 43/173 of 9 December 1988. Se <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/bodyprinciples.pdf>.

¹⁷ The Bangalore Draft Code of Judicial Conduct 2001 adopted by the Judicial Group on Strengthening Judicial Integrity, as revised at the Round Table Meeting of Chief Justices held at the Peace Palace, The Hague, 25-26 November 2002. Se http://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf.

¹⁸ Se <http://www.ohchr.org/EN/PublicationsResources/Pages/Publications.aspx>.

¹⁹ Se <http://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index> och <http://worldjusticeproject.org/rule-law-around-world> och <http://data.worldjusticeproject.org/#grid>.

behovet av demokrati och rättsstaten. Jag tänker särskilt på en resolution som antogs av ett högnivåmöte i Generalförsamlingen den 24 september 2012.²⁰ Men tyvärr lever staterna inte alltid upp till sådana uttalanden.

Ett av de allvarligaste hoten mot internationell fred och säkerhet är att de fem permanenta medlemmarna i FN:s Säkerhetsråd inte alltid förmår fullgöra sina skyldigheter. Och vilken signal sänder det till världen där sådana medlemmar ibland flagrant bryter mot den stadga de är satta att övervaka, nämligen FN-stadgan? På IBA:s årsmöte i Wien i början av oktober diskuterade vi just detta.²¹ Frågan är hur den diskussionen kan följas upp.

Vi skall alltså ha klart för oss att det finns mycket att göra när det gäller rättsstaten och mänskliga rättigheter. Det gäller också i vårt land och i vårt närområde.

En auktoritativ information här är en rapport som Europarådets generalsekreterare Thorbjørn Jagland avlämnade den 29 april 2015: *State of Democracy, Human Rights and the Rule of Law in Europe - A shared responsibility for democratic security in Europe - Report by the Secretary General of the Council of Europe*.²² Denna rapport innehåller den senaste översikten över mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Europarådets 47 medlemsländer.

Enligt rapporten är Europas demokratiska brister större, djupare och geografiskt mer utbredda än man tidigare förstått. De två största utmaningarna för demokratisk säkerhet är brister i rättsväsendets oberoende i många länder och att mediernas frihet är hotad. Enligt generalsekreteraren är hederliga och anständiga domstolar avgörande för att stödja demokrati och upprätthålla stabilitet. Men enligt generalsekreteraren underlåter över en tredjedel av medlemsländerna att se till att deras rättssystem är tillräckligt oberoende och opartiska. Generalsekreteraren konstaterar också att mediernas frihet är under tryck över hela kontinenten. Enligt hans mening är journalister utsatta för fysiska hot på många håll, anti-terrorlagar används för att begränsa yttrandefriheten och vissa mediearrangemang gynnar orättvist dem som sitter vid makten.

Ytterligare problemområden som identifieras i rapporten är brister när det gäller genomförande av val, otillräckliga regler mot diskriminering samt förtryck av icke-statliga organisationer i många länder. Rapporten innehåller därför särskilda planer för uppföljningsarbete – inklusive en pan-europeisk handlingsplan för utbildning av jurister.

Avslutningsvis, tre viktiga frågor i sammanhanget: befolkningsfrågan, klimatförändringarna och kvinnans ställning.

Befolkningstillväxten i världen är exponentiell. Vi var cirka 2 miljarder när FN bildades år 1945. Vi är nu mer än 7 miljarder människor på jorden. Enligt FN:s befolkningsenhet kommer

---

²⁰ Se Declaration of the High-level Meeting of the General Assembly on the Rule of Law at the National and International Levels,

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/1.

²¹ Se <http://www.ibanet.org/Conferences/143247241.aspx>. Kofi Annans inlägg finns mellan 1.15.20 och 1.28.30.

²² SG(2015)1E 29 April 2015. Se http://www.coe.int/t/policy-planning/Debates/Democratic_Security_Debates/Source/2nd%20SG%20Report.pdf.

vi att vara 9,6 miljarder i mitten av århundradet. Detta får stora återverkningar på skyddet för de mänskliga rättigheterna, särskilt i kombination med de klimatförändringar som sker.

När det gäller de senare får vi se vad som kan åstadkommas vid FN:s klimatkonferens, COP21, i Paris i november-december. Här får vi verkligen hoppas att staternas företrädare inser sitt ansvar. Annars är jag rädd för att de flyktingströmmar som vi nu ser i Europa bara är en föraning om vad som kommer att hända om det till dessa strömmar också ansluter klimatflyktingar.

Jag är säker på att ni har läst de 17 målen för en hållbar utveckling som antogs av toppmötet i FN den 25 september 2015.²³ Här vill jag särskilt hänvisa till Mål 16:

Främja fredliga och inkluderande samhällen för hållbar utveckling, tillgodose rättvisa för alla och bygga effektiva, ansvariga och inkluderande institutioner på alla nivåer

I anslutning till detta mål betonas särskilt att man måste "främja rättsstatens principer på nationell och internationell nivå", och "avsevärt minska korruption och mutor i alla dess former". Som jag ser det är dessa faktorer helt avgörande för att skapa den rättsordning som är en förutsättning för att man skall kunna uppnå alla de övriga målen.

Ett ämne som man alltid måste hålla i minnet när man diskuterar rättsstaten och skyddet av mänskliga rättigheter är stärkande av kvinnans ställning. Detta är en av de viktigaste frågorna för framtiden. Det är uppenbart att i en modern värld kvinnor måste få delta i hur världen styrs inte bara lokalt och regionalt utan också globalt. Och dessutom, inte minst med tanke på vad jag nyss nämnde om befolkningstillväxten, måste de få delta i familjeplaneringen.

Sammanfattningsvis ser jag här en mycket viktig roll för jurister. Oavsett var vi fullgör våra uppgifter har vi en skyldighet att delta i arbetet för rättsstaten och förklara att rättsstaten är en oumbärlig del när det gäller att skapa ett världssamfund där människor kan leva i fred och värdighet med sina mänskliga rättigheter skyddade. Här är det särskilt viktigt att advokaten inser vilket ansvar han eller hon har i detta arbete och att det är av stor betydelse att advokatens stämma hörs i den allmänna debatten om dessa frågor.

---

²³ Se Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1.